

A KÍNAI KÖZÖSSÉGEK EURÓPAI IDENTITÁSÁNAK DILEMMÁJA *

A kínai identitás jellemzőinek történelmi beágyazottsága meghatározza a kínai nemzeti identitásépítés folyamatát és politikai szemléletének sajátosságait. Az új politikai identitásépítés részesei a Kínán kívül élő kínai közösségek, akiket a politika sajátos módon kapcsol be a gazdasági modernizáció folyamatába. Az anyaország a kínai közösségekkel a gazdasági integritásra törekvés céljával párhuzamosan a kulturális integritás sajátos viszonyának megőrzésére törekszik.

A kínai közösségek identitása és a nemzeti identitás a gazdasági kapcsolatokon és együttműködésen keresztül sajátos módon fonódik össze. Az, hogy a konfucianus eszmerendszer mennyire képes a gazdasági modernizáció meggyorsítására és mennyire tud univerzális értékeket megfogalmazni, a nyugati társadalmak értékrendjének egy újabb próbája lehet a két civilizáció kapcsolata számára. Az, hogy a kínai kultúra globális súlyának növekedése milyen reális lehetőséget rejt magában, további kérdések sorát veti fel.

Kína napjainkban elsősorban gazdasági teljesítményével hívja fel magára a figyelmet. A globalizációban betöltött gazdasági szerepe mellett azonban nem kevésbé lényegtelen az sem, hogy milyen politikai és kulturális befolyásra törekszik. Két álláspont körvonalazódik arra vonatkozóan, hogy Kína jövője a globalizáció versenyében hogyan fog alakulni:

Az egyik mögött, a „kínai modellként”¹ vagy „pekingi konszenzusként” ismert fogalom áll, amely a „szabad kereskedelmen” alapuló liberális világrend korának kihívójaként jelenik meg, s vonzó alternatívát kínál a fejlődő és feltörekvő országok számára. A gazdasági verseny Kínának nemcsak stratégiai és taktikai kihívást jelent, hanem azt is, hogy hogyan lesz képes a globalizáció multikulturális és multicivilizációs természetének megfelelni. Mennyiben kell majd a napjainkban újrafogalmazott identitásából feladnia azért, hogy ne csak gazdaságilag legyen vonzó, hanem kulturálisan is.

---

* A cikk megjelenése az Európai Unió támogatásával, a TÁMOP 4.2.1. B-11/2/KMR-2011-0002 sz. A tudományos kutatások kibontakoztatása a PPKE-n c. projekt keretében valósult meg.

¹ A pekingi konszenzus Joshua Cooper Ramo nevéhez fűződik, aki 2004-es tanulmányában arra az egyedüli fejlődési útra hívta fel a figyelmet, amelyet Kína – a washingtoni konszenzustól eltérően – a modernizációs fejlesztési folyamat során követett.

A másik álláspont ennél egy jóval szkeptikusabb hangot üt meg, s más jövőt jósol Kínának. Arra hívja fel a figyelmet, hogy a Kínán belüli nagy társadalmi különbségek és problémák negatív hatást gyakorolnak a kínai identitás újrafogalmazásának folyamatában, s egy önmagával meghasonlott és képlékeny identitást eredményeznek majd.² Ez pedig ahhoz vezet, hogy saját és mások viszonyát monopolhelyzetéből adódóan definiálja, s ezzel egy ingatag világpolitikai helyzetet fog kialakítani.

Kétségtelen tény, hogy a gazdasági sikerek karakteresen hozzájárulnak a kínai nemzeti identitás újjáépítéséhez, és egyfajta belső energiát nyújtanak az új identitás kialakításában. Az, hogy Kína milyen identitást épít magának, nem lehet közömbös számunkra, hiszen az nemcsak a világpolitika alakulását befolyásolja, hanem közvetetten a mi sorsunkat is, hiszen számos kínai közösség él Kínán kívül, a mi szomszédságunkban.

1. A KÍNAI NEMZETI IDENTITÁS JELLEMZŐI ÉS VÁLTOZÁSAI

„Mit jelent kínainak lenni?” A kínai társadalom gyorsan és dinamikusan változó társadalom. Mindezek mellett rendelkezik azzal az igen meghatározó tulajdonsággal is, hogy a régít nyomatékosan tudja megjeleníteni a jelenben, az emberek mindennapi életében. Mivel ebben a társadalomban nagyon nehéz megkülönböztetni a régít az újtól, ezért a változásokat és szakadékokat is nehéz észrevenni. A dinamikus társadalmi változások folyamatosan alakították a kínaiak identitását, vannak azonban bizonyos állandó reprezentációs stratégiák, amelyek a kínai nemzet fogalmát identifikációra képes jelentésekkel töltik meg. Így kap hangsúlyt a kontinuitás, az eredet, a hagyomány és az időtlenség. A kínai nemzeti karakter jelölői: *civilizáció-központú szemlélet, a konfucianizmus ideológiája, a dinasztikus tekintélyelvűség és a han-etnocentrizmus*, azok a „változatlan” változók, amelyek egységesen reprezentálják a kínai identitást s minden külső változásnak ellenállnak, s amelyek egy sajátos logika alapján kötik össze a kínai nemzet jelenét múltjával.³

1.1. Civilizáció-központú szemlélet

A megnevezés a kínai civilizáció folyamatosságára, a kulturális folyamatosságban fenntartott egyediségére, és civilizációs nagyságára utal. Az anyaország, a „középső birodalom” a Sárga-folyó völgyében kialakult civilizáció, amely nagy jelentőséget tulajdonított a mitológiai ősök tiszteletének, a közös ős mítoszá-

---

² Carlson 2009.

³ Forsby 2011: 7.

nak.⁴ A kínaiak a mai napig „Yan és a Sárga császár leszármazottai”-nak (*Yan Huang zisun*) tartják magukat. Földrajzilag a Sárga-folyó középső és alsó folyása menti terület jelentette a kínai civilizáció szellemi és kulturális magját, ez a terület jelölte ki a hagyományos kínai állam politikai határait. A „középső ország” vagy „középső síkság” jelentette a kínaiak számára a világ közepét, az Égalatti birodalmát. A kínai írásbeliség adta a közös kulturális alaphoz való tartozás alapját. „Az állam, a világ és a kultúra fogalma összekapcsolódott.”⁵

Ezt a kulturális egységet a Zhou-kor második fele, a Hadakozó fejedelemségek korának (Kr. e. 453–221) egymással harcban álló feudális államai sem tudták szétörni, elismerték a Zhou-ház szimbolikus hatalmát és legitimitását. Ezekben a zűrzavaros időkben született meg más filozófiai iskolákkal együtt a konfucianizmus.

A későbbi századokban erről a „középső síkság”-ról történt a Sárga-folyótól északra található és a Jangcétól délre elterülő területekre a kirajzás, a kivándorlás, kereskedelem a környező népekkel, a barbárokkal.⁶ Azokat az idegeneket (földrajzi, nyelvi távolságot jelentett), akik barbár módon viselkedtek, és nem osztották a közös kulturális örökséget, nevezték a kínaiak barbároknak. Tehát a civilizáció–barbár (idegenség) megjelölés a kínai kultúra fölényének, civilizációs elsőbbségének fenntartását jelentette a „barbárral” szemben. Ahogyan azt Maspero is megjegyzi, a barbár vagy idegen megnevezés pusztán kultúrfokkülönbséget jelentett.⁷

A barbárokkal történő érintkezés intenzitásának megerősödését a három nagy dinasztia expanziós politikája tette még életszerűbbé. A Han (Kr. e. 206/202–Kr. u. 220), a Tang (618–907) és a Ming (1368–1644) dinasztiák expanzióját a gazdasági és társadalmi okokon kívül, Kína határokon túli tekintélyének megalapozása indokolta. A Han-dinasztia korszakában a kínai befolyás a Jangcétól délre eső területekig, egészen Délkelet-Ázsiáig, Vietnam középső részéig terjedt, ahol kínai tartományokat hozott létre és azok felett politikai felügyeletet gyakorolt. Korea nagy része Kr. e. 109 és 106 között kínai uralom alá került, ahol négy tartományt szerveztek, nyugati partvidéke pedig egészen a 4. századig kínai protektorátus maradt. A Han-dinasztia expanziós politikájának útjában északon a xiongnuk álltak, akiknek csak déli ágát sikerült a kínai államhoz csatolni, míg az északi ággal továbbra is harcban álltak.⁸

---

⁴ A „középső birodalom” fogalma először a Tavasz és Ősz korszak (Kr. e. 722–482) és a Hadakozó fejedelemségek (Kr. e. 453–221) időszakában jelent meg, jelentésének nincs köze a későbbi birodalom földrajzi közepéhez, hanem egy olyan kulturális központot jelöl a tianxia (Égalatti) alatt, amely ezen a központi síkságon fekszik. Ng-Quinn 1993: 43.

⁵ Ng-Quinn 1993: 44.

⁶ A Kínán kívüli világ népeit a kínai történeti hagyomány a négy égtáj barbárjaiként tartja számon: délen a *man*-okat, nyugaton a *rong*-okat, északon a *ti*-ket, keleten a *ji*-ket. Ecsedy 1979: 14.

⁷ Ecsedy 1979: 11.

⁸ A xiongnuk a Kr. e. 1. században bomlottak két ágra.

A Tang-dinasztia (Kr. e. 618–907) időszakában a politikai és a nemzetközi kereskedelmi terjeszkedés útjában nyugaton különböző népek – türkök, tibetiek – álltak. A türkök 600-tól kezdődő támadásait 630-ra sikerült levern, a keleti türköket csak 748-ban.⁹ A tibetiek 763-tól kezdődő folyamatos betörésének problémájától a tibetiek ellen az ujgurok szövetségével indított hadjárat során igyekeztek megszabadulni (758–759). Délkelet-Ázsia számos országán kívül – Korea, Észak-Vietnam, Kambodzsa – Kelet- és Belső-Ázsia legtöbb állama is elismerte a kínai fennhatóságot, a Tang császár felsőbbségét.

A Ming-kor (1368–1644) szárazföldi hódításain – Vietnam, Mandzsúria – túl a navigációs technológia fejlettségének köszönhetően a tengeren is terjeszkedésbe kezdett. Zheng He tengeri expedícióinak sikerei Kínának óriási tekintélyt szereztek a délkelet-ázsiai szigetektől egészen a Közel-Keletig és Afrika partjáig.¹⁰ A kínai civilizáció egyedülállóságát és felsőbbrendűségét kétségtelenül a tudományban és technikában elért eredményei is megerősítették.

A civilizált kínaiaknak a középső birodalom szomszédos határai mentén élő hűbéres, alárendelt államokkal való kapcsolatát a stratégiai kooperáció politikája jellemezte. A Han-kor béke és barátság (*heqin*) külpolitikája a vazallus államok feletti kulturális fölény kifejezése volt ajándékok cseréjével vagy a túszküldés intézményével. Bár voltak rivális államok, amelyekkel katonailag szembe kellett néznie, de sinizációs politikájának köszönhetően meg tudta őrizni elszigeteltségét és domináns pozícióját a régióban. A Tang-korban a kultúrák egymás mellett élését, a kulturális kapcsolatok szélesítését a kozmopolita világnézet és diplomácia támogatta. A barbár világból származó tárgyak, szokások, a távoli kultúrák sajátosságai további új elemekkel gazdagították a kínai kulturalizmust.

A hagyományos Kína identitását a kulturális összetartozás, a kultúrák sokszínűsége és egymás mellett élése adta: „Kína számára mindig is természetes állapot volt, hogy egységét nem vérségi, nemzeti, nemzetiségi elemek biztosították, hanem valamiféle kulturális-összetartozás tudat.”¹¹

Kína a civilizáció folyamatosságának gondolatát kényszerült feladni a Qing mandzsu dinasztia (1644–1911) utolsó éveiben, amikor az első ópiumháborúval (1839–1842) megkezdődött a nyugati hatalmak behatolása a birodalomba. Az 1860-as években az erős emberek (*jingshi*) mozgalma – amely a régi Kína erősségének, régi tekintélyének visszaállítását, az integritás megtartását a technika erősítésén, a hadsereg és az ipar modernizációján keresztül szorgalmazta (Li Hongzhang, Zeng Guofan) –, majd 1890-től a Kang Youwei által kezdeményezett önerősítés politikája – az a száznapos reform, amely az alkotmányozás, az intézményi reformok, a vizsgarendszer átszervezését sürgette – megpróbálta

⁹ A türk kaganátus 582-ben két törzsszövetségre, keleti és nyugati türkökre bomlott.

¹⁰ Zheng He (1371–1433) a Ming-dinasztia Yongle császáranak szolgálatában állt, 1405-től 1433-ig hét expedíciót vezetett Kelet-Ázsiától Afrikáig. Az utazások célja nem csupán a tengeri úthálózat kiépítése volt, hanem Kína diplomáciai és kereskedelmi befolyásának növelése.

¹¹ Polonyi 2011: 183.

modernizálni Kínát, de az addigra átélt nemzeti identitás krízisén már nem tudott változtatni. A japánoktól elszenvedett 1895-ös vereséggel Kína végleg elvesztette azt a történelmi pozícióját, amely számára a világrendben a központi helyet jelentette. A 20. század elején nagyarányú tömeges kivándorlás indult el Délkelet-Ázsiába.

Az önálló állam megalapítása, az idegen hatalmak kiűzése 1949-ben következett be, viszont a „megalázás évszázadai” (*bainian guochi*) mély nyomot hagytak a kínaiak gondolkodásában. Ez a civilizáció-központú szemlélet a kínaiakban erős érzéket alakított ki arra, hogy kultúrájukra mint különlegesre és rendkívülire tekintsenek, olyanra, amely a globalizálódó világrendben irányító pozíciót képes betölteni.

1.2. Han-etnocentrizmus

A han-etnocentrizmus fogalma egy mesterséges konstruktum, amely a faji azonosság alapján szerveződő közösséget hangsúlyozza és nem a kulturális összetartozás alapján szerveződőt. A han etnikai, faji identitásra való hivatkozás a 19–20. század fordulóján terjedt el, a monarchia 1911-es bukásával Szun Jatszén gondolatrendszerében jelent meg. A han faji homogenitás egyfajta keretet adott a nemzet szétesése, széthullása megakadályozásában. A han nemzetiség fogalmát aztán a nemzet egységére kezdték használni.¹² Ma a külföldi kínai diaszpórák ezen a faji azonossági alapon különböztetik meg magukat a befogadó ország közösségeitől.

1.3. A konfucianizmus ideológiája

A konfucianizmus filozófiája erkölcsfilozófia, politikai filozófia, etika, pszichológia és társadalomfelfogás egyben. A konfuciánus filozófia egy humánus emberfelfogással dolgozik, mely szerint minden ember tanítható, tökéletesíthető. Az ember folyamatos tanulással, önműveléssel tehet szert olyan erkölcsi erényekre, mint tisztelet, lojalitás, jóindulat. Az egyén ezeknek a tulajdonságoknak az egységével képes megtalálni helyét a társadalomban és betölteni társadalmi szerepét. A társadalom hasznára viszont csak abban az esetben válik, ha ezt a kötelességét teljesítette. A konfucianizmus nem tagadja meg az egyént, csak azt nem különálló individuumként, hanem a társadalomban betöltött helye szerint definiálja. A család a legalapvetőbb egysége a hierarchiának, az egyén szocializációja ebben az egy hierarchikus rendben zajlik. Az egyén számára kötelességet jelent a saját karrier megtalálása, az erős életvezetés, a kemény munka, a takarékoskodás. Az egyén társadalomban betöltött normatív szerepét erős magatartási szabályok irányítják. Az emberségesség (*ren*), a kötelesség-

---

¹² Polonyi 2011: 184.

tudat és igazságosság (*yi*), a szertartásosság (*li*), az emberszeretet és jóindulat (*shu*), valamint az őszinteség és hűség (*zhong*) öt erénye nem kötődött egyetlen társadalmi rétegehez sem, nemes emberré, *junzi*-vé bárki válhatott. A kínai társadalom kollektív jellegéből adódóan társadalmi és családi kötelességeket írt elő az egyén számára, s nem a nyugati demokráciákban megszokott jogokat. A konfucianus gondolkodás filozófiai hagyományában erős értéket képvisel állam és egyén kollektív egymásrataltsága. Az állam felé a társadalmi harmónia megteremtését írja elő, míg az egyén felé a harmóniát a társadalmi kapcsolatok helyes fenntartásán keresztül éri el.

A konfucianus normák és értékek univerzálisak, ami arra utal, hogy azokra is kiterjeszhető volt, akik nem voltak hanok, de elfogadták és csatlakoztak ehhez az értékrendszerhez.

1.4. A dinasztikus tekintélyelvűség

Az egyéni érdek kollektív érdekebe ágyazottsága a tekintélyelvű kormányzás segítségével valósult meg, amely egyensúlyt, harmóniát, rendet és békét szült az „Égalatti birodalmában” (*tianxia*). A tekintélyelvű kormányzás politikáját a konfucianizmus mint legális államideológia támogatta, az uralkodónak jogot adott arra, hogy a legmagasabb etikai elvek birtokában kormányozza az országot a nép „kvázi” kizárásával. Az „Égi mandátum” az uralkodónak erkölcsi kötelességet fogalmazott meg arra vonatkozóan, hogy a káoszról és zűrzavarról politikai egységet teremtsen, biztonságot és stabilitást nyújtson az embereknek. Az Égalatti harmónia megteremtése az uralkodóra is vonatkozott, nemcsak a családon belüli harmóniára.

A kínaiak szemében az uralkodó felsőbbrendű volta a mai napig megkérdőjelezhetetlen entitás. A tekintélyelvű kormányzás a nép részéről egyfajta szervező elv, amely a politikai egység iránti vágyat jeleníti meg.

A politikai egység fenntartása és a vazallus államokkal fenntartott kapcsolatok is ebben a sajátos tekintélytiszteltetésben, a kínai császár felsőbbrendűségének elismerésében gyökereztek. Amennyiben a hűbéres államok a kínaiak szövetségesei voltak, úgy a kínaiak ritkán avatkoztak bele politikai rendszerükbe, szabadon gyakorolhatták szokásaikat.

A „Nagy Egység” (*dadong*), egy eszményi társadalom megteremtésének a gondolata a káosszal (*luan*) szemben azt jelentette, hogy az uralkodónak kötelessége az eszményi kormányzás gyakorlásával jólétet és egységet teremteni. A nagy egység gondolata a mai napig a kínai politika egyik központi gondolata. Megjelent Kang Youwei politikai koncepciójában, de Szun Jat-szennél, Deng Xiaopingnél és Jiang Zeminnél is. A Nagy egység gondolata Hongkong (1997) és Makaó (1999) visszacsatolásával „reális” eséllyé vált.

Az elszigeteltség, a megalázás évszázadaiban Kína eltávolodott a tekintélyelvű politikai kormányzás hagyományos gyakorlatától és távol került a civilizá-

ciós központ kultúrfőlényét biztosító világréptől, ellenben ösztönözte a nacionalista gondolatvilág erősödését.

1.5. A maói és a dengi időszak

A maói rezsim nemcsak a konfucianizmustól tartotta magát távol, azt a Kulturális Forradalom alatt (1966–1976) el is nyomta, hanem a han-etnicitást is összeegyeztethetetlennek tartotta a kommunizmus univerzális igazságával. Ezért a „megalázás évszázada” a maói időszaknak igazolást jelentett arra, hogy Kína nagyválaszának egyedüli akadály a régi hagyományokhoz és normákhoz való ragaszkodás.

A Deng Xiao-ping-i reform és nyitás időszaka pont azzal vált sikeressé, hogy nemcsak a gazdaságot vezette vissza hagyományos szerkezetéhez, hanem a társadalom is visszatalált önmagához. 1978-tól újjáéleszteni a konfucianizmus hagyományát nem volt nehéz, mert az addigra már olyan kognitív lenyomatot hagyott a kínaiak gondolkodásában, amelyet a maói évek sem törölhettek ki.

A Hu Jintao-i politika időszaka alatt Kína megtalálta helyét a nemzetközi interakcióban, és a nemzetközi politikában mára már tudatos strukturális szereplő. A gazdasági és politikai változás folyamatában a hagyományos tradíciót és a modernitást sajátos, ugyanakkor harmonikus keverékké gyúrta össze. Az asszimiláció és alkalmazkodás kettős folyamatában a nyugati értékek és a hazai hagyományok iránti ambivalencia egyszerre van jelen, így teremtve meg a később modernizálódó Kína sajátos képét. Az Olimpia és a Világkiállítás ebben a folyamatban egy második nyitásként is értékelhető, amelyben Kína egy sajátos formában mutatja meg kultúráját a világnak.

A Hu Jintao-i politika több szinten is hangsúlyossá tette a kínai identitás valóságát a globalizációban. A politikai vezetés számára a nemzetközi rendszer rendjének harmonikus, békés eszközökkel történő megteremtésével, a kooperációban az egyensúly megtartása a „mindenki nyertes” állapotának biztosításával, míg mások meggyőzése a moralitás eszközének segítségével történik. A kínai nemzeti identitás újrakonstruálásában a harmóniának ilyenfajta stabil elemként való megjelenése nyugtatóan kell hogy hasson a kínai sárga veszéllyel kapcsolatos félelmeinkkel szemben.

A Hu Jintao-i politika igazi teljesítménye abban volt, hogy Kínát olyan országgént határozta meg a világ többi országa számára, amely a sajátosan kínai színezetű szocializmus építésének modellországvá, követendő mintává nőtte ki magát.

Ez a korszak új jelentést adott a világnak Kína szerepidentitásával kapcsolatban. A történelmi események véletlen egymásutánisága – a Szovjetunió összeomlása, a kelet-európai országok összeomlása, a Varsói szerződés vége, szeptember 11., a 2008-as gazdasági válság – felkínálta Kínának azt az egyedülálló lehetőséget, hogy a világpolitika nélkülözhetetlen szereplőjévé váljon.

Legvégül, de nem utolsósorban a Hu Jintaó-i időszak alapjaiban változtatta meg Kína kollektív identitását. Kína saját szerepét a globalizáció folyamatában aktívan, tudatosan, ugyanakkor felelősségteljesen kívánja betölteni, tudomásul veszi a globalizációs politika játékszabályait, megérti azt, hogy a problémák megoldása csak közösen lehetséges.

A globális kínai kép építésében és elfogadtatásában Konfuciusz mellett a Ming-kori (1368–1644) Zheng He (1371–1433) is szerepet kapott. A Konfuciusz Intézetek százainak alapításával Kína a tengerentúlon igyekszik új értelmezést keresni a kínai identitás azon jelölőjének, amely a kínai civilizáció folyamatoságát hangsúlyozza. Zheng He pedig a Hu Jintaó-i politika számára a békés fejlődés útjának szimbólumaként vált fontossá.¹³ Az „*ám egyetlen négyzetcentiméternyi területet sem foglaltak el*” szlogene egyrészt azt hirdeti, hogy a diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatok szélesítése a barátság szellemében történik, másrészt visszautal az európai hatalmaknak arra az agresszív politikájára, amellyel a megalázás évszázadaiban Kína felé fordultak, amivel szemben viszont a stratégiai partnerség szellemében zajló fejlődést fogalmazza meg.¹⁴

Kétségtelen, hogy Kínát erős elkötelezettség hajtja afelé, hogy a világ új erejeként határozza meg magát. Ugyanakkor az az erős vágy is megvan benne, hogy egy olyan identitást építsen, amely nem az amerikai típusú ideákat űző, mást utánzó elvből táplálkozik, hanem a sajátosan kínai úton halad. Ebben a lelkében számára a kihívást az jelenti, hogy hogyan tud a késő modernitás állapotában olyan identitást definiálni önmagának, amely összeegyeztethető a nemzeti identitással, de párhuzamosan elfogadható a globalizálódó világnak is.

Mindezeket cáfolandó a mai kínai identitás problémája sokkal komplexebb és kevésbé jól definiált.

2. A KÜLFÖLDI KÍNAI KÖZÖSSÉGEK IDENTITÁSA

Amennyiben a globalizáció folyamatát adottnak vesszük, akkor a külföldön élő kínai közösségeket úgy is definiálhatjuk, mint egy lehetséges globális kulturális interakció részeseit, akik az „új” globális és az „új” lokális identitás reprezentáns közösségei. Ezek a közösségek a globális homogenizációval szemben a helyi „másság” és kulturális „sokféleség” megjelenésének egyik lehetséges alternatívái. Nemzeti identitásuk Kína nemzeti határain kívül szembekerül a „másik”, az „idegen” kultúrával, s így etnikai, kulturális identitásuk folyamatosága kérdőjeleződik meg. A kínai közösségek tagjai sem mentesek attól a pola-

---

¹³ 2005-ben ünnepelték országszerte az első expedíció (1405) elindulásának 600. évfordulóját. Wen Jiabao külpolitikai retorikájában különböző aspektusból többször hivatkozott Zheng He érdemeire.

¹⁴ „But Not One Inch of Land Was Occupied” – Barr 2012: 47.

rizálódási folyamattól, amelyben nemzeti identitásuk körvonalai a befogadó országban eltöltött idő függvényében plasztikussá válnak. A jelenleg Kína határain kívül élő kínai közösségek (legyenek azok akár a kulturális identitás tiszta formáját megtestesítő központhoz – Kínához – térben közelebb, vagy legyenek akár távolabb a kulturális központtól, a „periférián” – például Európa, Amerika) identitásai a kínai nemzeti identitás egy új fajtáját képviselik. Bár magukon viselik az etnicitás fizikai jellemzőit, a kínai kultúrához, a hagyományokhoz, a nyelvhez, a történelem lenyomataihoz különböző erősségű szállal kötődnek. A kulturális keveredés kereszteződésének középpontjában élve identitásuk azért is ellentmondásos, mert az új identitásnak különböző változatai lehetségesek a befogadó új kultúra és a „tisztá” etnikai identitás kulturális hagyománya között. Feltevésem a következő: amennyiben a „kínaiasság” fogalma nem egy országhoz, politikai vezetéshez vagy egyéb feltételekhez való kötöttséget jelent, akkor érdemes diaszpóra kontextusban beszélni a kínaiasság jelenségéről, és feltenni azt a kérdést, hogy a külföldön élő kínai közösségek tagjai számára mit jelent a „kínaiasság” fogalma: „*A kínaiasság érzetéhez nincs szükség egy országra, egy királyságra vagy egy államra, az egyfajta állapot, és ezt az állapotot bárhol a világon fenntartja a közösségben betöltött helye.*”¹⁵ A kínai közösségek identitását olyan virtuális entitásként fogom fel, amelyben az egyes entitások az asszimiláció és homogenizáció közötti egyensúlyra törekvés folyamatában a fejlődés különböző szakaszait reprezentálják. A pólus egyik oldalán azoknak a migránsoknak a leszármazottai találhatók, akik nem ragaszkodnak ahhoz az identitáshoz, amelyből őseik származtak. Identitásuk gyökereinek meghatározásakor immár azok a szokások és az a szemléletmód a meghatározó, amelyben felnőttek, barátságokat kötöttek, iskolába jártak. Nem véletlen, hogy az ilyen identitással rendelkező új generációra egy nagyon találó kifejezés is született, „banán gyerekek”, kívül sárgák, belül fehérek. A pólus másik oldalán vannak azok az újonnan érkező migránsok, akik identitásuk meghatározásakor inkább ragaszkodnak elvesztettnek vélt identitásukhoz, mint a befogadó ország nyújtotta lehetőségekhez.

A külföldön élő kínai közösségek identitása komplex. Nehéz egységes képet alkotni róluk, mert identitásuk meghatározásakor számolnunk kell a kínai migráció történetének időbeli és térbeli tényezőinek alakító hatásával is. Identitásuk kérdését a továbbiakban ennek keretén belül elemzem. Az identitás térbeli tényezőjén azt értem, hogy az adott közösség milyen távol fekszik a kínai kulturális központtól. Az időbeli tényezőnél pedig különböző migránstípusokat különböztetek meg, mint kuli, kereskedő, átutazó és visszaemigráló. Mind az időbeli, mind a térbeli tényező jelentős hatással van arra, hogy a közösségek milyen mintákat, stratégiákat választanak kulturális identitásuk meghatározásakor.

---

¹⁵ „A Chineseness does not need a country, a kingdom, or a state, it is a condition and that condition is sustained by its place in a community anywhere.” Yu 2005: 59.

2.1. Délkelet-Ázsia

Elsőként röviden a kínai kulturális központhoz térben közelebb élő kínai közösségek identitásával foglalkozom. Fülöp-szigetek, Thaiföld, Szingapúr, Malajzia, Indonézia az ASEAN országok között az az öt ország, amelyben számarányait tekintve a legnagyobb kínai közösségek élnek.¹⁶ A Délkelet-Ázsia országaiba irányuló migráció már a Tang- és a Song-dinasztia terjeszkedésekor elkezdődött, amikor kereskedők, buddhista zarándokok telepedtek le ezekben a régiókban. (Malakka jó példa arra, hogy már az 1400-as években jelentős kínai kereskedő közösségek alakultak ki.) Ezekben a közösségekben a gyarmatosítás időszakában a történelmi identitásra való hivatkozás – a dicső és folyamatos kínai múlt, Kína nagysága – a tradicionális kínai értékekhez való ragaszkodás a befogadó országban az asszimilációt elősegítő, támogató tényezővé vált. A kínaiak az őshonos nyelv és értékek ismerete révén közvetítőkké váltak a helyi lakosság és a gyarmati adminisztráció között. A délkelet-ázsiai kínai közösségek sikeresen tudtak asszimilálódni a helyi kultúrához, kevésbé kényszerültek kulturális identitásuk feladására. Az anyaországgal fenntartott gazdasági kapcsolatok sikerében a konfucianus kulturális értékek – a kemény munka, a tanulás iránti tisztelet, a harmónia és család – társadalmi tőkeként megalapozták a régió későbbi gazdasági sikereit. Az etnicitás, a nyelv, a konfucianizmus, az etnikai szolidaritás olyan értékmérők voltak, amelyek 1978 után az ezekből az országokból érkező befektetéseknek nagy bizalmat adtak (különleges gazdasági övezetekbe érkező jelentős beruházások). Amennyiben jellemezni kívánjuk az ebben a régióban élő kínai közösségek „kínaiasság” fogalmának jelentését, úgy a kereskedelmi és a gazdasági sikerek miatt, az egységes kínai gazdasági kultúra adottsága alapján és a konfucianizmus közös DNS-e miatt hajlamosabbak vagyunk Délkelet-Ázsia kínai diaszpóráiról egy integráltabb kulturális identitást feltételezni.

2.2. Amerika

Az amerikai és az európai kínai közösségeket a kínai kultúra szimbolikus univerzumától távolabb eső kínai közösségekként határozom meg. Az elemzés szempontjából az amerikai kínai közösségek nemcsak azért fontosak, mert azok a legnagyobbak az Ázsián kívüli közösségek között, hanem talán azért is, mert ezek azok a közösségek, amelyek a legrégebbi tapasztalattal rendelkeznek identitásukat illetően. Az amerikai kínai közösségek tagjainak identitását folyamatos átalakulás jellemzi, kulturális identitásuk újrameghatározását számos ellentmondás jellemzi. Életstílusuk, kulturális szokásaik megváltoztak, képtelenek

---

¹⁶ Malajziában a lakosságnak kb. 26%-a kínai (2010), Indonéziában kb. 1,2%-a (2010), míg Thaiföldnek kb. 14%-a, a Fülöp-szigeteknek pedig kb. 1,6%-a kínai. (wikipedia)

lennének visszatérni az anyaországba, „kínaiasság”-érzésük megfogalmazásakor azonban ragaszkodnak kulturális autentikusságukhoz, azt egy egységes etnicitásként fogják fel.

Az Amerikába érkező kínai közösségek első hulláma (1780-as évektől) a kuli típusú migráncsoportba tartozott. Bányákban, útépitéseknél, mosodákban és a mezőgazdaságban dolgoztak. Elsősorban Kaliforniában és a tengerparti régiókban telepedtek le. Az amerikai szegregációs politikának köszönhetően (1882-ben fogadták el a kínaiak kizárásáról szóló törvényt, a Chinese Exclusion Law-t) a kínaiak ki voltak tiltva a kormányzati állásokból, gyerekeik nem járhattak köziskolába. Nem tudtak asszimilálódni a célország kultúrájába, nem tanulták meg nyelvét, társadalmi normáit. A kirekesztő politika társadalmi háttérét gazdasági okok magyarázták. Bár a kínaiak keményen, de olcsón dolgoztak, sok amerikai gondolta úgy, hogy a kínai munkaerő munkahelyeket vesz el a fehérektől.

Az 1965 előtti kínai közösségeket a viszonylagos homogenitás, szegregáció és önirányítás jellemezte. 1965 után a Bevándorlási Törvény elfogadásával egy új korszak indult el, amely megváltoztatta a kínai közösségek demográfiai karakterét, és a befogadó országhoz való attitűdök alakulását. Ezeknek a kínaiaknak az identitása abban az értelemben valódi kínai, hogy életstílusuk Kínaközpontú, izolációjukat az amerikai stílustól a kínai kultúra mindennapos gyakorlásához való ragaszkodás jellemezi. Az angol nyelv ismeretének hiánya részben hozzájárult etnikai identitásuk megtartásához.

A „kínai amerikai” identitás két csoportra jellemző, az Amerikában született második, harmadik, negyedik generációs közösségekre, valamint azokra, akik a negyvenes években érkeztek Amerikába és kaptak amerikai állampolgárságot. Ez a két csoport abban az értelemben rendelkezik kínai-amerikai identitással, hogy erős integráció jellemzi a befogadó országhoz. Az 1965 után Hongkongból, Tajvanból, Makaóból érkező új migránsok iskolázottabb csoportja elsősorban a városi rétegből került ki. Az új migránsokat két cél motiválta, a jobb anyagi élet megteremtése és gyerekeik jobb iskolázottságának biztosítása. Nagy figyelmet szenteltek annak, hogy a kínai kulturális örökséget átadják gyerekeiknek, kínaiul beszéljenek, gyerekeiket a hétvégén kínai iskolába járassák. Identitásuk bizonyos értelemben amerikai, bizonyos értelemben kínai. Az amerikai társadalomra mint a demokrácia, a technológiai fejlettség, a szabadság, az anyagi jólét modelljére tekintenek, míg a kínaira mint a személyes kapcsolatok, a humánosság, a személyesség, az udvariasság és a rendezettség értékeit képviselő tradicionális kultúrára.

2.3. Európa

Az Európát célországnak megjelölő kínai közösségek két nagyobb hullámban (a második világháború előtti és utáni időszak) és különböző céllal érkeztek: munkatoborzás, politikai menedékjog megszerzése, tanulmányaik folytatása és

befejezése, kereskedelmi és befektetési, a lánc-migráció, és az illegális bevándorlás.¹⁷

Hasonlóan a Délkelet-Ázsiába és Amerikába irányuló migrációhoz, a második világháború előtti Európa nagyvárosaiba – London, Liverpool, Rotterdam, Amszterdam, Hamburg – kuli típusú migránsok érkeztek.¹⁸ A második világháború utáni nagyarányú kínai migrációra az etnikai heterogenitás volt a jellemző. A hatvanas évektől a Délkelet-Ázsiából és Hongkongból Angliába érkező kínaiak számára a vendéglátás gazdasági tevékenysége nyújtott pénzkereseti lehetőséget. Angliában a mai napig is a Hongkongból, Szingapúrból és Malajziából érkező kínaiak migráncsoportjai a meghatározóak.

Az 1978-as kínai reform és nyitás politikája nyitott utat a kereskedelmi céllal Európába irányuló migrációnak. Nagy állami vállalatok kihelyezett képviselői irodái, szállítmányozási és kereskedelmi cégek és nem állami tulajdonú vállalatok nyíltak Európa nagyobb városaiban. A kilencvenes évektől az export-import cégek alapítása jelentett új csatornát a kínai migránsok számára. Olaszország, Spanyolország és Franciaország vonzó célpontja lett nemcsak a ruhágyarakat működtető kínai vállalkozóknak és kínai munkavállalóknak, hanem a Kelet-Európát elhagyó és szerencsét próbáló kínai vállalkozásoknak is.

Európa nemzetállamai közül Franciaország adott politikai menedékjogot a 89-es Tiananmen téri események miatt az anyaországot elhagyni kényszerülő kínaiak csoportjának, de az 1988-as Magyarországgal a vízumkényszer feloldásáról szóló megállapodás a kínai közösségeknek az új gazdasági szerepvállalás lehetőségét nyitotta meg a kelet-európai régióban.

A Kelet-Európába érkező kínaiakat – akik főleg Észak-Kínából érkeztek – a magasabb iskolai végzettség különböztette meg nyugat-európai társaiktól. Mivel anyagilag biztosabb háttérrel rendelkeztek, az anyaországgal fenntartott gazdasági kapcsolataik is lazábbak voltak.

A nyolcvanas és kilencvenes években Párizs és Hollandia adott otthont a Dél-Kína Zhejiang tartományából érkező nagyobb migránshullámnak. A Zhejiang tartományból érkező kínaiak között a qingtianiek csoportja jelentős, akik egy külön alcsoportot képviselnek a nagy kínai közösségen belül.¹⁹ A kantoni kínaiak Északnyugat-Európa nagyvárosaiban – Liverpool, Rotterdam, Amszterdam, Antwerpen, Hamburg – telepedtek le. Ezek közül a siyinisek közössége egyre jelentősebb számban képviselteti magát Európában, a közösség tagjainak erős összetartozását a közös származás, a közös dialektus és a közös kulturális gyökerek jelentik.²⁰ A Fujian tartományból érkező kínaiaknak a nyolcvanas évek második felében Amerika és Németország volt a célállomása.

¹⁷ Christiansen 2003: 42.

¹⁸ N. Pieke 1998: 3.

¹⁹ Qingtian egy hegyi közigazgatási kerület Zhejiang tartományban.

²⁰ Guangdong tartomány Sze Yup régiójához négy város tartozik: Taishan, Kaiping, Xinhui, Enping és Heshan. A siyinisek elnevezésen azoknak a kínaiaknak a csoportját értjük, akik ezekből

Tanulás céljából először az 1920-as és harmincas években érkeztek kínaiak Franciaországba,²¹ de a kínai állam finanszírozta Németország, Anglia és Hollandia nagyobb egyetemén való tanulást is. Az ötvenes években Spanyolország, a hongkongiak számára pedig Nagy-Britannia egyetemei lettek a legvonzóbb állomásai a külföldön tanulás lehetőségének. A hetvenes évek nyitási politikája után fiatalok újabb hulláma tanult Európában, akik aztán itt szereztek diplomájukat, itt vagy Amerikában doktoráltak és kezdtek el dolgozni. A nyolcvanas évektől nemcsak az állami ösztöndíjas, hanem a saját finanszírozásban tanuló kínai diákok száma is jelentősen nőtt.

Az Európába érkező kínaiak nem mutatnak egységes képet, mivel Kína különböző tartományából érkeztek, jelentősek közöttük a dialektusbeli különbségek, de társadalmi és gazdasági hátterük is más. Az etnikai azonosság ellenére, a kínai közösségeken belül alcsoportok léteznek, amelyeknek tagjait az erős regionális szálak, a közös dialektus, a közös helyről való származás köt össze, ilyen például a siyi és qingtiani csoport.

Egységes európai kínai közösségről beszélni egy nem létező konstruktum. Az Európában élő kínai közösségek izolálódtak attól a társadalomtól és gazdaságtól, amely körülveszi őket, ugyanakkor teljes mértékben integrálódtak saját közösségeikhez. Saját közösségükön kívül ritkán keresnek kooperációt és integrációt az idegenekkel, legyen szó akár gazdasági ügyletről. A kínai közösségek egymás közötti kommunikációja is csak abban az esetben intenzív, ha azt a politikai, gazdasági és társadalmi helyzet megkívánja. A befogadó országban ezeket a kínai közösségeket sok esetben az etnikai azonosság választja el egymástól, ugyanez viszont európai szinten – az európaiak szemében a kínaiak ugyanolyanok – összeköti őket. A kínaiak számára Európa nem különálló és független országgént jelenik meg, hanem mint egy egységes kontinens. Az európai kínai elit is egy közös Európával igyekszik tárgyalni.²²

Mindezek ellenére a nagy egységes Kínához tartozás gondolata, tudata és érzése erős, s ez a külső szemlélőben egy egységes ideát alakított ki a kínaiakról: szorgosak, keményen dolgoznak és családcentrikusak.

2.3.1. Az európai Chinatownok

Az Európa különböző nagyvárosaiban – Londonban, Amszterdamban, Antwerpenben, Manchesterben, Párizsban – található kínai negyedek, bár méretüket és funkciójukat tekintve nem egyformák, a kínaiak számára kereskedelmi – étteremmel, boltokkal, irodákkal rendelkező – szórakozási és kulturális közpon-

---

a városokból származnak.

²¹ Többek között ekkor érkezett Franciaországba Deng Xiaoping (1904–1997) és Zhou En-laj (1898–1976).

²² Li 1998: 35.

tokként működnek. Funkciójukban leginkább abban különböznek az amerikai és sok délkelet-ázsiai kínai negyedétől, hogy nincs gettó jellegük, a kínaiak nem élnek, nem dolgoznak itt, csak a kereskedelmi tevékenységet jelentő boltjaik vannak itt.²³

A kínai negyedek legfőképpen azokban az európai országokban váltak a kínai közösségek összetartozásának szimbólumaivá, ahol a befogadó ország és a kínai diaszpóra politikai vezetése felismerte a kínai negyedben rejlő gazdasági hasznosítás és együttműködés közös lehetőségeit.

A londoni kínai negyed példája egy kivételes eset, amely talán a multikulturalitás emblémája is lehetne. Olyan kínai közösség, amely látható „kínai arcot” tudott megfogalmazni a külvilág felé – mára már turisztikai attrakció –, ugyanakkor harmonikus szeparációt alakított ki a külvilággal. Nemcsak a kínai közösség számára fogalmazta meg „kínaiasságát”, hanem a befogadó ország állampolgárai számára is. A Chinatownok a kínai diaszpóra tagjai számára a közösségépítés helyszínei és a kollektív emlékezet átélése számára egy olyan helyet biztosítanak, amelyben az elképzelt haza mitikus képe, ha csak egy időre is, de „reálissá” válik.

Kifelé a befogadó ország állampolgárai számára egy olyan geográfiai és közigazgatási városrészt jelentenek, ahol koncentráltan jelenik meg a kínai etnikai közösség. Ezen túlmutatva a külső szemlélő számára egy fizikailag egységes képet tudnak adni a kínai világról, nyitott kirakatai egy miniatürizált kínai világnak.

Vizsont soha nem váltak olyan civilizációközvetítő helyszínekké, amelyek elősegítették volna a civilizációs szintézist, az európai és a kínai civilizációs viszonyok közötti különbségek jobb megismerését, a Kína-kép és a kínai életérzés másságának csupán csak egy kis szeletét mutatják a kultúrák globális piacán.

3. POSZTMODERN KONFUCIANIZMUS?

A nyelvi, dialektusbeli különbségek csak időlegesen választják el egymástól a kínai közösségeket. Az egység, hogy a han-etnikumhoz tartoznak, hogy egységesen ugyanazt a kulturális háttérrel oszttják, az etnicitáson túlmutató erős kötelék. Az egységes kínai nemzet ideálja hatással van a kínai közösségekre, különösen az utóbbi időkben, amikor Kína gazdasági sikereket ér el. A kínaiakat az, hogy egy erős államhoz tartoznak, büszkévé teszi, s a globális kínai nemzeti identitást erősíti. A kulturális gyökerek, a nyelv, a morális szerepek mind az anyaországgal való kapcsolatot erősítik.

A konfucianus hagyomány értékrendszeréből az olyan alapvető értékek, mint az összhang a világgal, a rend elfogadása, a konfliktusok elkerülése (a nem-fehér

---

²³ Christiansen 2003: 67.

etnikai csoportok közül a kínaiak szenvedik el a legkevesebb diszkriminációt) segítik a kínai közösségek izolációját a befogadó társadalomban. A konfucianus hagyományban autentikus értéknek számító kemény munka, a család elsőbbsége, a harmónia, az egyensúly, az önkontroll mára már a konfucianizmus retorikai közhelyeivé váltak, mégis ezek adnak a kínai nemzeti identitásnak egységes karaktert. Ezek mentén az értékek mentén fogalmazzák meg a kínai közösségek tagjai kulturális másságukat az európai értékektől. Ezeknek a kulturális jellemzőknek a segítségével tudja egy kínai sokkal tudatosabban átélni kulturális identitását, mint azok az anyaországban élő kínaiak, akik jobban kitettek a fogyasztói társadalom modern hatásainak.

A befogadó társadalomban a konfucianus értékek közül a vállalkozói szellem, a karrier megvalósítása iránti erős elkötelezettség az európai kultúrkörben a kínaiakról kialakított negatív kép erősödését jelzi. A kínaiaknak iskolai végzettségtől függetlenül a „vérében van az üzletelés”. Nem kell hosszú éveket eltölteni azzal, hogy diplomát szerezzenek az „üzletcsinálás” fortélyairól.

A „siker”, a „vállalkozói függetlenség” az ázsiai kultúrában evilági kötelesség, lényeges alkotóeleme a kínai identitásnak, ugyanakkor nyugati világunkban nem tartozik a klasszikus értelmében vett kultúra definíciója alá. Magyarországon a helyi polgármestereknek eljuttatott felmérés szerint: a külföldiek beilleszkedését nem tartják problémának, de jelenlétüket negatívan értékelik.²⁴ Egy másik kutatás a kínaiakkal kapcsolatos negatív tulajdonságok közül azt emelte ki, hogy túl sokan vannak.²⁵

Továbbra is nyitott a válasz tehát arra a kérdésre, hogy a globalizáció hatása alatt az emberek mennyire kívánnak a kínai kultúrával azonosulni.

4. AZ IDENTITÁSÉPÍTÉS POLITIKAI HÁTTERE

Kína nemzetközi politikában elért státuszát elsősorban a sikeresen beindított gazdasági modernizációs folyamatoknak köszönheti. A kínai politika tudatosságát dicséri, hogy az anyaországon kívül élő kínai közösségeket a gazdasági, kereskedelmi és pénzügyi kapcsolatokon keresztül kulturális integrációs politikájának és a globális kínai nemzeti identitás építésének szolgálatába igyekszik állítani.

A reform és nyitás politikájának (1978) meghirdetésétől kezdődően a tengerentúli kínai közösségek szerepe átértékelődött. A kínai állam a külföldön élő kínaiakat a kínai nemzet szerves részeként ismerte el. Az anyaországot elhagyó kínaiak politikai státuszának 1978-as rehabilitálását intézményi szinten is szorgalmazták. Az Államtanács alatt létrehozták az Overseas Chinese Affairs Office-t (Tengerentúli Kínai Kapcsolatok Hivatala, *qiaoban*) és ennek tartományi

---

²⁴ Nyíri 2002: 167.

²⁵ Nyíri 2002: 169.

szintű irodáit. Az iroda feladata, hogy a kormányzat részére olyan javaslatokat és ajánlásokat tegyen, amely a huaqiaoók²⁶ összekötő szerepében rejltő lehetőségre hívja fel a figyelmet.²⁷ 1983-ban az Overseas Chinese Commission (Tengerentúli Kínai Bizottság) iroda létrehozásával a külföldi kínaiak, a hazatértek és rokonaik kérdésének ügye kormányzati szintű prioritást kapott. A körülbelül 50 millió tengerentúli kínai állampolgárt az a 1100 tagú All-China Federation of Returned Overseas Chinese szervezet (Visszatelepült Tengerentúli Kínaiak Összkínai Szövetsége) képviseli, amely 1984-től ötévente ülésezik.²⁸ A külföldről visszatért kínaiak, ha nem is nagy számban, de a politikai elitben is képviselik magukat: 2005-ben a párt Központi Bizottságának 198 tagjából 9 az anyaországba visszatért kínai volt, 25 miniszteri vagy miniszterhelyettesi pozíciót töltött be, a tartományi és az alsóbb szintű vezetésben pedig 23 fő volt az, aki „visszatértnek” számított.²⁹

A külföldön élő kínaiak különleges státuszát – immár nem pusztán egyszerű külföldiként való kezelését – az 1982-es alkotmány azzal erősítette meg, hogy törvényes védelmet és jogokat garantált nemcsak a hazatért kínaiak részére, hanem rokonaik számára is.

A politika a gazdasági integrációs törekvések kétlépcsős stratégiájával igyekezett az anyaországon kívül élő kínai entitásokat bekapcsolni a modernizáció építésébe, és ezzel párhuzamosan a kulturális gyökerek azonosságára apelláló integrációs politikát kialakítani. Az 1980-as évektől kezdődően hirdették meg azt a „call back” stratégiát, amely elsőként a kulturális identitás tiszta formáját megtestesítő központhoz – Kínához – térben közelebb elhelyezkedő kínai (például malajziai, indonéziai) közösségeket hozta előnyös gazdasági helyzetbe azáltal, hogy kedvező befektetési lehetőségeket kínált a Kína keleti és délkeleti tengerparti területein létesülő Különleges Gazdasági Övezetekben.

A stratégia második szakasza az 1990-es évekkel kezdődött, amikor a kínai identitás központjától távolabb eső kínai közösségek bevonására került sor. Az Amerikában, valamint Nyugat-Európa nagyvárosaiban tanuló diákok és dolgozó professzorok visszahívása a modernizációs stratégia és a tudásközpontú gazdaság szempontjából fontos oktatás és kutatásfejlesztés sürgető feladatának fejlesztése érdekében történt.

Az európai kínai közösségekkel való szorosabb kapcsolattartást Kína 2001-es WTO-tagsága még indokoltabbá tette, amely a szülőföldi szervezeteknek az

---

²⁶ Huaqiao: Kínán kívül élő kínai állampolgár.

²⁷ Három konferencia foglalkozott a külföldi kínaiak helyzetével: 1977-ben az All Nations Overseas Chinese Conference (Össz nemzeteti Tengerentúli Kínai Konferencia), majd 1978-ban az All Overseas Chinese Affairs Conference (Tengerentúli Kínai Kapcsolatok Konferenciája) és a Second All Nation Conference of Returnee Delegates (Visszatelepült Küldöttek Második Össz nemzeteti Konferenciája) Barabantseva 2005: 9.

²⁸ A szervezet 2009. július 14–17. között tartotta nyolcadik konferenciáját.

²⁹ Jordán 2008: 35.

anyaország szubregióival kialakított regionális együttműködéseit inspirálta, és a nemzetközi versenyképesség fenntartásában is óriási szerepet játszott. A politika a közös gazdasági érdekek mentén szerveződő integrációs folyamatban a délkelet-ázsiai térség kínai közösségeinek és a távolabbi kontinenseken élő közösségeknek közvetítő szerepet szánt.

A kínai állampolgárok ki- és beléptetéséről szóló (Administration of the Exit and Entry of Citizens), 1985-ben elfogadott törvény nemcsak lazított a ki- és belépés szabályain, hanem a gyakori rokonlátogatásokkal és hazatérésekkel a családi kapcsolatok és az anyaországhoz való szorosabb kötődés kialakítását célozta meg.

A kínai kormányzat ezzel párhuzamosan fokozatos érdeklődést mutatott és különleges figyelmet szentelt a külföldi kínai szervezetek – az anyaország iránti hazaszeretet és a haza szolgálata érdekében végzett – tevékenységére; támogatásukra jelentős erőfeszítéseket tett. A szervezetek közül kiemelt súllyal kezelte az European Association of Chinese Organisationst (Kínai Szervezetek Európai Szövetsége), amely 1992-ben jött létre és Európa tíz országából delegál tagokat. A kínai szervezetek a közös vezetéknév (The Association of the Tang Family in Europe), az azonos szakma (például: Europe Chinese Writers Association), az azonos politikai elvek mentén (Regional Association of Taiwan People in Europe), a közös származás alapján (például az egy tartományból érkező kínaiak, mint amilyen a Magyarországon Élő Henani Kínaiak Szülőföldi Szervezete) tömörítik tagjaikat.³⁰

Az Országos Népi Gyűlés több mint 360, az Államtanács pedig megközelítőleg 800 törvényt és jogszabályt hozott a kínai diaszpóra etnikai közösségeinek elismerése és a hosszú távú gazdasági modernizációs stratégia céljának elérése érdekében³¹

Amíg a kínai kormányzat különböző politikai döntésekkel ismerte el a külföldön élő kínaiak nemzetépítő jelentőségét, addig Európa befogadó társadalmait a kínai etnikummal szemben egy ambivalensebb viszony jellemzi. Bár egyre több kulturális, tudományos és turisztikai egyezmény születik az EU és Kína között, a kooperációt elsődlegesen az illegális migráció felszámolására és visszaszorítására irányuló együttműködési programok jellemzik. Az Európai Uniónak hiányoznak azok a hosszú távú integrációt segítő stratégiái, amelyek például a befogadó országban élő kínaiak középiskolai és egyetemi integrációját, az egységes európai szintű politika megalkotását, a kétoldalú kerekasztaltárgyalások megvalósulását szorgalmazzák.

A pragmatikus kínai politika az állampolgárság globális értelmezésének kitágításával a külföldi kínai közösségeket a gazdasági modernizációs folyamat

³⁰ 1990-ben megközelítőleg 300 kínai szervezet volt Európában.

³¹ Barabantseva 2005: 9.

aktív részeseiként definiálta. A külföldi kínai közösségek etnikai alapon szerveződő kohézióját ez a gazdasági integráció tovább erősítette.

Ugyanakkor a nagypolitika a globális ország image-építésének folyamatában a gazdasági érdekek dominanciáján túl fontosnak tartja a kínai közösségekben a közös kulturális gyökerekhez tartozás hagyományának felelevenítését, a kínai vezetéshez fűződő lojális politikai kötelek kialakítását. A kulturális integrációs cél megvalósítását a nagypolitika a hazaszeretet és a patriotizmus érzelmi szálainak felerősítésével törekszik szorosabbra fűzni – bár az egyes közösségek között vannak különbségek a kínai kultúrából táplálkozó közös eredet és kultúrkör tudata között.

Bennünk, európaiakban ez a kulturális integritás sokkal inkább egy egységes gazdasági kultúrát jelenít meg, és nem azt a több mint háromezer éves írásos hagyománnyal rendelkező kínai civilizációt, amely kulturális modell akar lenni a civilizációk globális versenyében.

5. GLOBÁLIS ÁLLAMPOLGÁRSÁG KÍNAI JELLEMZŐKKEL?

Kína jelenleg egyszerre építi nemzeti identitását és azt, amellyel a globális világban saját kultúrájáról kommunikálni akar. Kétségtelen tény, hogy Kína a gazdasági globalizációs folyamatokban megtalálta a helyét, a kulturális globalizációban még csak keresi. Nyitott tehát az a kérdés, hogy az a Kína, amely a globális világban minden eszközt bevet azért, hogy potenciális gazdasági nagyhatalom legyen, milyen alternatívát tud nyújtani abban a globális világban, amelyet a nyugati társadalmak modernitásának identitásai uralnak.

Az európai kultúra sajátossága: a változatosság, a sokoldalúság, a pluralisztikusság. Az európai kultúra vívmánya az a kulturális relativizmus, amely az „egyetlen attitűd sem válhat dominánssá” (Heller Ágnes) elvét hirdeti. Az európai kultúra analitikus, a dolgokat apró részleteire szedő, azokat a megértés érdekében elemző, majd újból összerakó. Ezzel szemben a kínai kultúra sajátossága, hogy holisztikus.³²

Továbbgondolandó az is, hogy a külföldön élő kínai közösségek „kínaiasság”-érzése mit tart meg a kínai kultúra sajátosságaiból. A kínai migráns Európában él, fizikailag az európai kultúra része, mégis illúzió lenne azt gondolni, hogy Európa „európai polgári státuszt” adjon egy kínainak. Amit adhat, az az, hogy identitását szabadon élheti meg itt Európában, és nem azt az identitást kell átélnie, amit a kínai állam megkonstruál számára. Az, hogy a kínai politikai vezetés milyen identitást konstruál majd, s hogy az első fejezetben vázolt forgatókönyvek közül melyiket fogja megvalósítani, sok szempont függvénye:

---

³² Gungwu Wang előadása: „The culture is the hole way”.

Képes lesz-e a „mi” és az „ők” határainak megvonásakor kellő kritikával szemlélni kulturális nagyságát, történelmének folyamatosságát, s azt nem az extracivilizáció felsőbbrendű kategóriájaként meghatározni.

Képes lesz-e arra, hogy vezető kulturális szerepre törekedve a nagy Kína kulturális határainak megfogalmazásakor a kulturális homogenitást (a kínai kulturális univerzumhoz közel álló országok mint Délkelet-Ázsia kínai közösségei) unikumként kezelje.

Képes lesz-e arra, hogy a kollektív memóriájában létező legyőzöttség érzését kellő kritikai hangvétellel újrafogalmazza, s a kínai etnicitást ne fordítsa etnocentrizmussá.

Képes lesz-e arra, hogy a kívülről jövő ideológiákat, a más ideológiát a praktikusság és a modernitás érdekében tiszteletben tartsa, és azokat fejlődése érdekében sajátos kínai módon építse be.

Képes lesz-e arra, hogy oktatási rendszerével a nemzetközi oktatás részévé váljon oly módon, hogy oktatási programjainak gazdagításával nemcsak mások kultúrájáról és nyelvéről, hanem saját nyelvéről és kultúrájáról is kritikai módon tud kommunikálni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Barabantseva, Elena 2005. „Trans-nationalising Chineseness: Overseas Chinese Policies of the PRC’s Central Government.” *ASIEN* 96 7: 7–28.
- Barr, Michael 2012. „How Chinese Identity Politics Shapes Its Depictions of Europe.” *Review of European Studies* 4: 45–53.
- Carlson, Allen 2009. „A flawed perspective: the limitations inherent within the study of nationalism.” *Nations and Nationalism* 15: 20–35.
- Chen, Ou 2010. „China’s National Identity during Hu Jintao’s Age.” *Asian Social Science* 6: 147–151.
- Christiansen, Flemming 1998. „Chinese Identity in Europe.” In: Benton, Gregor –Pieke, Frank N. (eds.) *The Chinese in Europe*. Basingstoke, Hampshire: Macmillan, 42–63.
- Christiansen, Flemming 2003. *Chinatown, Europe: An Exploration of Overseas Chinese Identity in the 1990s*. London – New York: Routledge.
- Ecsedy Ildikó 1979. *Nomádok és kereskedők Kína határain*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Forsby, Andreas Boje 2011. „An End to Harmony? The Rise of a Sino-Centric China.” *Political Perspectives* 5: 5–26.
- Jordán Gyula 2008. „A kínai elit kérdéséhez.” *Kül-Világ* 5: 20–38.
- Kim, S. Samuel – Dittmer, Lowell 1993. „Whither China’s Quest for National Identity?” In: Lowell, Dittmer – Kim, Samuel S. (eds.) *China’s Quest for National Identity*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Li, Minghuan 1998. „Transnational Links among the Chinese in Europe: A Study on European-wide Chinese Voluntary Associations.” In: Benton, Gregor – Pieke, Frank N. (eds.) *The Chinese in Europe*. Basingstoke, Hampshire: Macmillan.

- Ng-Quinn, Michael 1993. „National Identity in Premodern China: Formation and Role Enactment.” In: Lowell, Dittmer – Samuel S. Kim (eds.) *China's Quest for National Identity*. Ithaca – London: Cornell University Press, 32–61.
- Nyíri Pál 2002. *Új ázsiai migráció Kelet-Európába: a magyarországi kínaiak*. Budapest: MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
- Polonyi Péter 2005. „Birodalom-e Kína?” In: N. Rózsa Erzsébet (szerk.) *Nemzeti identitás és külpolitika Kelet-Ázsiában*. Budapest: Teleki László Alapítvány, 183–211.
- Ramo, Joshua Cooper 2004. *The Beijing Consensus*. London: Foreign Policy Center.
- Yu, Shi 2005. „Identity Construction of the Chinese Diaspora, Ethnic Media Use, Community Formation, and the Possibility of Social Activism.” *Continuum: Journal of Media & Cultural Studies* 19: 55–72.